

Zen en de gretige vogels

Thomas Merton

vertaald door Willy Eurlings

DAMON

*Wanneer geen vogel zingt
Is de berg nog stiller.*

Zenspreuk

*Berijd je paard over de snede van het zwaard
Verberg jezelf in het midden van de vlammen
Bloesems van de fruitboom zullen in het vuur gaan bloeien
De zon komt op in de avond.*

Zenspreuk

Voor Amiya Chakravarty

Inhoudsopgave

Bij deze uitgave	9
Opmerking van de auteur	13
Deel een	15
De studie van zen	17
Het nieuwe bewustzijn	36
Een christen kijkt naar zen	60
D.T. Suzuki: de man en zijn werk	95
Nishida: een zenfilosoof	105
Transcendente ervaring; wie is het die een transcendente ervaring heeft?	111
Nirvana	120
Zen in de Japanse kunst	133
Appendix: is boeddhisme leven-ontkennend?	138
Deel twee	143
Wijsheid en leegte; een dialoog tussen Daisetz T. Suzuki en Thomas Merton	145
Kennis en onschuld, door D.T. Suzuki	151
Het herwinnen van het paradijs, door Thomas Merton	168
Slotopmerkingen van Daisetz T. Suzuki	191
Slotopmerkingen van Thomas Merton	194
Nawoord	201
Register	205

Bij deze uitgave

Zen and the Birds of Appetite verscheen op 31 oktober 1968, ruim een maand voor Mertons dood. Op dat moment was hij in New Delhi, op zijn rondreis door Azië. Het boek is opgedragen aan Amiya Chakravarty, een Indiase dichter en filosoof met wie Merton correspondeerde. Hij heeft een deel van Mertons reis in Azië georganiseerd en ze hebben elkaar in Calcutta voor het eerst in levenden lijve ontmoet.

Het boek bestaat uit twee delen, waarvan het tweede deel eerder is geschreven dan het eerste. Dit tweede deel bestaat vooral uit een dialoog tussen Merton en zenmeester Daisetz T. Suzuki. Het zijn vooral zijn geschriften waardoor zen bekend is geworden in het Westen. Merton heeft ook met hem gecorrespondeerd en hem één keer ontmoet in New York. Dit deel is geschreven vóór het Tweede Vaticaanse Concilie in een tijd waarin de kerk zich nog zeer gereserveerd opstelde tegenover andere en met name oosterse religies. Het eerste deel van het boek bestaat uit acht essays en een appendix die bijna allemaal al eerder in verschillende tijdschriften of als voorwoord voor een boek waren gepubliceerd tussen 1964 en 1968.

Direct na het verschijnen kreeg het boek betrekkelijk weinig aandacht. Zo was het aantal recensies aanvankelijk nogal gering. Een eerste Nederlandse vertaling verscheen ook pas in 1973: *Zen, wijsheid en leegheid*. Blijkbaar liep Merton – zoals wel op meer gebieden –

ook bij dit thema voor de troepen uit. Tijdens en ook in de jaren direct na het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) voelden veel katholieken zich meer aangetrokken tot activisme en vooruitgang; contemplatie stond minder in de belangstelling. Daarnaast bestond er bij veel christenen veel wantrouwen tegenover het boeddhisme, dat vaak van nihilisme werd beticht. Dit veranderde in de jaren '70 en '80, toen steeds meer mensen in oosterse religies geïnteresseerd raakten.

In dit boek wil Merton laten zien dat er analogieën zijn tussen zen en vormen van christelijke mystiek en dat het christendom hiervan kan leren. De eigen traditie bekijken vanuit een andere invalshoek kan heel verrijkend zijn. Je kunt daardoor ook weer op de achtergrond geraakte wijsheid uit de eigen traditie herontdekken, met name de mystieke traditie. Regelmatig worden de woestijnvaders genoemd en ook namen als Augustinus, Cassianus, Gregorius van Nyssa, Pseudo-Dionysius, Johannes Scotus Erigena, Eckhart en Ruusbroec passeren de revue. Met uitzondering van de eerste twee, zijn dat schrijvers waarover je in de katholieke kerk niet zo vaak hoorde in de jaren '60, zeker niet buiten monastieke kringen.

Merton is ervan overtuigd dat zen ons kan helpen om ons christelijk geloof veel meer als een levende ervaring te zien. De nadruk op de leer speelt in de geloofsbeleving van katholieken zo'n overheersende rol dat die aandacht voor de ervaringskant van religie vaak ondersneeuwt. Zen kan ons leren verder te gaan dan de formulering van het geloof, niet om deze te verwerpen, maar om tot grotere innerlijke diepte te komen.

Merton heeft het boek spaarzaam van een aantal noten voorzien. We hebben gemeend dat het voor de leesbaarheid zinvol was om meer noten aan de tekst toe te voegen. Waar Merton zelf een noot heeft ingevoegd staat er achter de noot [TM]. Achter de noten die Suzuki in zijn bijdrage heeft toegevoegd staat [DTS]. De overige noten zijn gemaakt door de vertaler.

Om sneller iets in het boek terug te kunnen terugvinden is een register toegevoegd dat ontbreekt in de oorspronkelijke uitgave.

Op sommige plaatsen in de tekst staat achter een woord een vertaling of een Schriftplaats tussen vierkante haken. Deze zijn door de vertaler toegevoegd.

Bijbelcitaten zijn overgenomen uit De nieuwe Bijbelvertaling van KBS/VBS, 's-Hertogenbosch / Leuven, 2004

Veel dank aan Leonie Eurlings-Straver voor het nauwkeurig nalezen van het manuscript.

Willy Eurlings

Opmerkingen van de auteur

Overall waar een kadaver ligt, cirkelen vleesetende vogels rond en strijken erop neer. Leven en dood bij elkaar. De levenden storten zich op de doden om er zelf beter van te worden. De doden verliezen er niets door. Ook zij winnen, want ze worden opgeruimd. Althans zo lijkt het als je in termen van winst en verlies wil denken. Ben je dan van plan zen te beoefenen met het idee dat er iets te verdienen valt? Deze vraag is niet bedoeld als een impliciete beschuldiging. Toch *is* het een serieuze vraag. Als er een hoop drukte wordt gemaakt over “spiritualiteit”, “verlichting” of alleen maar “je goed voelen” komt dat vaak omdat er buizerds boven een kadaver zweven. Wanneer je zen gaat beoefenen worden niet dit zweven, dit rondcirkelen, dit omlaag zeilen en dit vieren van de overwinning bedoeld – ook al kan dat in andere situaties een uiterst nuttige bezigheid zijn. Bovendien levert het de gretige vogels iets op.

Zen levert niemand iets op. Er is geen kadaver dat gevonden moet worden. De vogels kunnen komen en een tijdje rondcirkelen boven de plek waar ze denken dat er een ligt, maar al snel vliegen ze weg. Wanneer ze zijn verdwenen verschijnt plotseling het “niets” dat, de “niemand” die er was. Dat is zen. Het was er al de hele tijd, maar de aasvogels hebben het niet gezien, omdat het niet hun soort prooi was.

Deel een

De studie van zen

Het is beter het gezicht te zien dan de naam te horen.

Een zenspreuk

Lévi-Strauss zegt: “Er is niets dat je je kunt voorstellen of kunt begrijpen zonder dat je de elementaire structuur ervan kent”. Hij spreekt over primitieve verwantschapssystemen en over de sleutelrol die de ooms van moeders kant daarin spelen. En van meet af aan moet ik erkennen dat ooms niets te maken hebben met zen; en ik ga ook niet aantonen dat dit wel het geval is. “Er is niets dat je je kunt voorstellen of kunt begrijpen zonder dat je de elementaire structuur ervan kent”. Dit roept een eigenaardige vraag op: ik vraag me af of zen op de een of andere manier ingepast zou kunnen worden in de patronen van een structuralistische antropologie. En als dat zo is, kan het dan worden “begrepen?” En direct wordt dan duidelijk dat de vraag waarschijnlijk zowel met “ja” als met “nee” kan worden beantwoord.

Voor zover zen deel uitmaakt van een sociaal en religieus complex, voor zover het in verband lijkt te staan met andere elementen van een cultureel systeem: “ja”. Voor zover zen *zenboeddhisme* is, “ja”. Maar in dat geval is wat binnen het systeem past eerder *boeddhisme* dan *zen*. Hoe meer zen wordt beschouwd als boeddhistisch, hoe meer het kan het worden begrepen als een uitdrukking van de menselijke culturele

en religieuze aandrang. In dat geval kan zen worden gezien als iets dat een speciaal soort structuur heeft met fundamentele eisen die *structurele* eisen zijn en die daarom wetenschappelijk onderzocht kunnen worden – en des te meer kan het een definitieve aard lijken te hebben die kan worden begrepen en “verstaan”.

Wanneer zen op deze manier wordt bestudeerd, wordt het gezien binnen de context van de Chinese en Japanse geschiedenis. Het wordt gezien als het product van de ontmoeting tussen speculatief Indiaas boeddhisme en het praktisch Chinees taoïsme en zelfs confucianisme. Het wordt gezien in het licht van de cultuur van de Tang-dynastie en de leer van verschillende “huizen”¹. Het staat in verband met andere culturele bewegingen. Er wordt bestudeerd hoe het Japan heeft bereikt en daar is geïntegreerd in de Japanse beschaving. En dan lijkt het alsof een groot deel van de dingen rondom zen belangrijk, ja zelfs “essentieel” zijn. De *zendo* of meditatie ruimte. Het zitten in *zazen*. Het bestuderen van de *koan*. De kleding. Het zitten in lotushouding. Het buigen. Het bezoek aan de *Roshi* en de techniek van de *Roshi* om te bepalen of je *Kensho* of *Satori* hebt bereikt en je te helpen om deze te bereiken.

Wanneer je zen op deze manier bekijkt, kan het worden afgezet tegenover andere religieuze structuren, bijvoorbeeld het katholicisme met zijn sacramenten, zijn liturgie, zijn mentaal gebed (dat nu niet meer

1 Tijdens de Chinese Tangdynastie (618-907) bestonden er vijf zenscholen, de huizen van ch'an genoemd. Het Japanse woord zen is afgeleid van het Chinese ch'an, dat op zijn beurt weer is afgeleid van het Indiase dhyana.

Deel twee

Wijsheid en leegte

Een dialoog tussen Daisetz T. Suzuki en Thomas Merton

Woord vooraf

Na de afronding van een aantal vertalingen uit de *Verba Seniorum* [vaderspreuken]¹ in de lente van 1959, die door New Directions zijn uitgegeven met de titel *The Wisdom of the Desert* [Wijsheid uit de woestijn]², werd besloten om de tekst van de vertaling aan Daisetz Suzuki te sturen, een van de meest prominente oosterse geleerden en contemplatieven in onze tijd. We waren van mening dat de *Verba*, in hun strenge eenvoud, een opmerkelijke overeenkomst vertoonden met sommige verhalen van de Japanse zenmeesters en dat Dr. Suzuki waarschijnlijk om die reden erin geïnteresseerd zou kunnen zijn. Hij reageerde enthousiast op de suggestie om in dialoog te gaan over de “wijsheid” van de woestijnvaders en de zenmeesters.

We hadden het idee dat een uitwisseling van zienswijzen iets zou kunnen bijdragen aan de onderlinge

- 1 De *Verba Seniorum*, vaak ook *Paterikon*, *Gerontikon* of *Apophthegmata Patrum* genoemd, vormen een verzameling uitspraken en verhalen van monniken die in de 4^e en 5^e eeuw leefden in de woestijnen van Neder Egypte. Ze werden aanvankelijk mondeling overgeleverd, maar zijn vanaf eind 5^e eeuw op schrift gesteld in het Koptisch, Grieks en Latijn.
- 2 Thomas Merton, *The Wisdom of the Desert*, New York, New Directions 1960. Het is in het Nederlands vertaald als *Wijsheid uit de woestijn*. Haarlem, Gottmer / Averbode, Altiora, 1979.

verstandhouding tussen Oost en West en dat het heel verhelderend zou kunnen zijn om de Egyptische monniken van de vierde en vijfde eeuw te plaatsen tegenover de Chinese en Japanse monniken van wat later datum. (Zen³ deed in China zijn intrede toen het grote tijdperk van de woestijnvaders in Egypte ongeveer ten einde liep.) Er is tegenwoordig grote interesse voor zenboeddhisme in het Westen, vooral vanwege zijn paradoxale en sterk existentiële eenvoud, die een soort uitdaging vormt voor de gecompliceerde en met woorden overladen ideologieën die in de westerse wereld de plaats zijn gaan innemen van religie, filosofie en spiritualiteit.

Er zijn talloze zenverhalen die bijna een exacte kopie lijken van de *Verba Seniorum* – gebeurtenissen die blijkbaar heel gemakkelijk plaats vinden wanneer mensen proberen om eenzelfde soort armoede, eenzaamheid en leegte te bereiken en te realiseren. Zo is er bijvoorbeeld altijd het probleem van de rover – en de oplossing van de nederige monnik die niet alleen de rover toestaat om alles mee te nemen, maar zelfs nog achter hem aanrent om hem mee te geven wat hij over het hoofd heeft gezien.

Zoals Dr. Suzuki in zijn analyse van “onschuld” duidelijk maakt, is dit eigenlijk iets dat verder gaat dan het niveau van een probleem en een oplossing. Wanneer de monnik handelt in de eenvoudige leegte en onschuld die zen “zo-heid” noemt en de christen “zuiverheid van hart” of “volmaakte naastenliefde” – dan ontstaat het

3 Zen is de Japanse term voor het Chinese Ch’an, afgeleid van het Sanskriet Dhyana. Voor het gemak gebruik ik “zen” wanneer het verwijst naar “Ch’an”. [TM]